

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

БАНКІВСЬКА СПРАВА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа
та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2022**

УДК 336.71(07.034)

Б23

Укладач О. М. Рац

Затверджено на засіданні кафедри банківської справи і фінансових послуг.

Протокол № 11 від 30.08.2021 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Банківська справа [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування" першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. М. Рац. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. – 45 с.

Подано тематичний план практичних занять і їхній зміст за змістовими модулями та темами. Наведено типові приклади завдань для практичних занять та методичні рекомендації до їхнього вирішення, критерії оцінювання знань студентів.

Рекомендовано для студентів спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування".

УДК 336.71(07.034)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2022

Вступ

Ефективне функціонування національної економіки, її розвиток разом із постійним зростанням добробуту населення неможливі без вирішення завдань забезпечення ефективного функціонування банківської системи та її основних елементів – банків. Виступаючи невід'ємною складовою фінансової системи, банки становлять економічні установи зі складною багаторівневою організаційною та фінансовою структурою, що виконують специфічні функції в економіці. Їх успішне функціонування визначається впливом макроекономічних факторів та особливостями управління кожним з них.

Навчальна дисципліна "Банківська справа" є базовою навчальною дисципліною, яку вивчають згідно з навчальним планом підготовки фахівців освітнього рівня "бакалавр" спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування".

Мета навчальної дисципліни "Банківська справа" – формування у студентів системи знань про сутність та функції банківської системи, економічний інструментарій центрального банку для макроекономічної стабілізації під час проведення грошово-кредитної політики, опанування механізму здійснення основних банківських операцій, засвоєння навичок державного регулювання банківської системи і здатність розробляти елементи антикризового управління банківською системою.

У завданнях до практичних занять з навчальної дисципліни "Банківська справа" надано реальні ситуації, які виникають у діяльності банків, що пов'язані з реєстрацією й ліцензуванням банків, формуванням та управлінням банківськими ресурсами, здійсненням грошових розрахунків, розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків, кредитними та інвестиційними операціями, банківськими послугами, визначенням фінансової стійкості банку.

Подані завдання до практичних занять з навчальної дисципліни "Банківська справа" згруповано у логічні модулі в аспекті програми навчальної дисципліни.

У ході практичних занять студент набуває професійних компетентностей і практичних навичок у роботі з вирішення прикладних завдань професійної діяльності.

1. Завдання для практичних занять

Завдання для практичних занять, передбачені навчальним планом і програмою навчальної дисципліни для засвоєння теоретичних знань та практичних навичок, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Теми практичних занять

Назви тем	Теми практичних занять	Рекомендована література
Змістовий модуль 1. Структурні компоненти банківської системи		
<i>Тема 1.</i> Теоретичні засади організації банківської системи: сутність принципи побудови, функції	Теоретичні основи організації банківської системи	Основна: [1; 3; 5]. Додаткова: [7; 11]
<i>Тема 2.</i> Центральний банк як перший рівень банківської системи	Аналіз функцій та операцій центрального банку	Основна: [3; 4]. Додаткова: [10; 11]
<i>Тема 3.</i> Банки другого рівня як ключова складова банківської системи	Аналіз операцій банківських установ другого рівня	Основна: [1 – 5]. Додаткова: [9; 11; 13; 15]
Змістовий модуль 2. Банківська справа на етапі глобалізації фінансових відносин		
<i>Тема 4.</i> Стабільність банківської системи	Аналіз фінансового стану банків	Основна: [1 – 3; 5; 7]. Додаткова: [10; 12; 15; 22]
<i>Тема 5.</i> Банківська система в умовах глобалізації	Аналіз операцій банків з платіжного обігу та валютних операцій	Основна: [1; 3; 5; 7]. Додаткова: [10; 12; 15]
<i>Тема 6.</i> Державне регулювання банківської системи	Аналіз дотримання вимог НБУ щодо діяльності банків	Основна: [4 – 6]. Додаткова: [8; 14; 20]

2. Типові приклади завдань для практичних занять і методичні рекомендації до їхнього вирішення

Змістовий модуль 1 Структурні компоненти банківської системи

Практичне заняття "Теоретичні основи організації банківської системи"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями). Діяльність банку АТ "Харків" характеризується показниками, наведеними у табл. 2.

Таблиця 2

Агрегований баланс банку, тис. грн

№ з/п	Стаття	2020 р.	2021 р.
1	Активи	2 795,956	4 311,235
1.1	Кошти в НБУ та готівкові кошти в державних банках	501,256	600,145
1.2	Кошти в інших банках	720,050	1 360,050
1.3	Кредити та заборгованість клієнтів	1 472,000	2 350,040
1.4	Інші активи	102,650	1, 000
2	Пасиви	—	—
2.1	Кошти банків	495,256	900,200
2.2	Кошти клієнтів	1 500,050	2 500,200
2.3	Статутний капітал	300,450	450,000
2.4	Інші пасиви	500,200	460,835

Необхідно:

1. На основі наведених даних проаналізувати структуру і динаміку зміни статей балансу банку.
2. Зробити висновки щодо тенденцій зміни показників.

Методичні рекомендації до виконання

Для аналізу структури та динаміки показників балансу банку виконують горизонтальний та вертикальний аналіз.

Горизонтальний аналіз (аналіз динаміки показників) полягає в побудові аналітичних таблиць, у яких абсолютні балансові показники доповнюються

відносними темпами їх зміни. У процесі проведення горизонтального аналізу розраховують базисні темпи зростання показників за ряд років (суміжних періодів), що дозволяє аналізувати зміну окремих балансових статей, а також прогнозувати їх значення.

У ході вертикального аналізу (аналізу структури) проводять аналітичні процедури розрахунку відносних показників, що дозволяють визначити питому вагу кожної статті балансу в загальному його результаті. Розраховані динамічні ряди показників дозволяють простежити за структурними змінами в складі активів та їх джерел покриття і прогнозувати їх зміну.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Діяльність банку АТ "Харків" за 2021 р. характеризується показниками, наведеними у табл. 3.

Таблиця 3

Показники діяльності банку, тис. грн

№ з/п	Показники	Сума
1	Субординований борг	871,3
2	Кореспондентський рахунок у НБУ	227,5
3	Фінансовий результат поточного року	5 078,0
4	Кредити НБУ	129,6
5	Кредити надані іншим банкам	4 587,8
6	Вкладення в цінні папери	587,5
7	Основні засоби	248,1
8	Вкладні рахунки юридичних осіб	45 789,9
9	Статутний капітал	125,8
10	Кредити наданні суб'єктам господарювання	41 582,0
11	Кредити надані фізичним особам	59 781,9
12	Кредити інших банків	487,7

Необхідно згрупувати показники, які характеризують активні операції; пасивні операції. Результати аналізу подати у вигляді аналітичної таблиці.

Методичні рекомендації до виконання

Аналіз діяльності банку доцільно починати за аналізу пасивних операцій як джерел формування ресурсів.

Пасивні операції – це операції з мобілізації ресурсів банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) та позичених (не депозитних) ресурсів.

Операції з формування залучених ресурсів називають пасивними депозитними операціями. Вони відображають процес залучення й обліку в банківському балансі тимчасово вільних коштів юридичних, фізичних осіб, банків, які зберігаються на різноманітних рахунках (строкових і до запитання).

Крім мобілізації власних та залучених ресурсів, банки можуть використовувати можливості міжбанківського ринку капіталів, а також залучати кошти інвесторів через емісію та розміщення власних незабезпечених боргових зобов'язань. Мобілізовані у такий спосіб ресурси є позиченими ресурсами банку або ресурсами не депозитного характеру. Позичені ресурси банку мобілізуються через здійснення пасивних кредитних та пасивних інвестиційних операцій.

Пасивні кредитні операції – це операції банку, пов'язані з отриманням кредитів на міжбанківському ринку (в інших банків та в НБУ).

Пасивні інвестиційні операції – це операції банку, пов'язані з випуском і розміщенням власних незабезпечених боргових зобов'язань. Банки можуть емітувати облігації, які поповнюють банківські ресурси коштами інвесторів на строк обігу цих цінних паперів.

Активні операції – це операції з розміщення мобілізованих банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні засоби й товарно-матеріальні цінності. До активних операцій банків належать:

операції з вкладення банківських ресурсів у грошові кошти в готівковій і безготівковій формах з метою підтримання ліквідності банку;

розрахункові операції, пов'язані з платежами клієнтів;

касові операції з приймання і видавання готівки;

кредитні операції, пов'язані з наданням кредитів різних форм і видів юридичним, фізичним особам, банкам;

інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облігації) на тривалий строк;

фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;

валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютних ринках;

депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банку в депозити в НБУ та в інших банках;

операції з купівлі-продажу банківських металів на внутрішньому і міжнародному валютних ринках;

операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів.

Виконання. Групування показників, які характеризують активні та пасивні операції банку "Харків" у 2021 р. наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Групування показників діяльності банку, тис. грн

Активні операції	Сума	Пасивні операції	Сума
Кореспондентський рахунок у НБУ	227,5	Статутний капітал	125,8
Кредити надані фізичним особам	59 781,9	Фінансовий результат поточного року	5 078,0
Кредити надані суб'єктам господарювання	41 582,0	Вкладні рахунки юридичних осіб	45 789,9
Кредити надані іншим банкам	4 587,8	Субординований борг	871,3
Вкладення в цінні папери	587,5	Кредити НБУ	129,6
Основні засоби	248,1	Кредити інших банків	487,7

Проведене групування показників балансу банку за активними та пасивними операціями свідчить про активну діяльність банку із надання кредитів різним групам контрагентів, що забезпечило в поточному періоді отримання фінансового результату.

Завдання 3. Діяльність банків України за 2 півріччя поточного року характеризується такими показниками, млн грн:

- кошти суб'єктів господарювання становлять – 12 800;
- вклади фізичних осіб – 10 250,2;
- міжбанківські кредити та депозити – 3 948,2;
- кредити наданні суб'єктам господарювання – 25 741,5;
- кредити надані іншим банкам – 3 355,8;
- кошти бюджету та позабюджетних фондів – 1 111,6;
- кошти від НБУ – 743,0;
- субординований борг – 601,2;
- кредити надані фізичним особам – 989,1;
- вкладення в цінні папери – 1 200.

Необхідно:

1. Згрупувати показники, які характеризують активні операції; пасивні операції.
2. Проаналізувати структуру активів і пасивів системи банків України.

Завдання 4 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Діяльність АТ "Харків" за 2021 р. характеризується показниками, поданими у табл. 5.

Таблиця 5

Показники діяльності банку, тис. грн

№ з/п	Показники	Сума
1	Каса банку	110
2	Статутний капітал	115
3	Кредиторська заборгованість	35
4	Вклади юридичних осіб	105
5	Коррахунок у НБУ	37
6	Рахунки клієнтів	30
7	Інвестиційні цінні папери	50
8	Резервні фонди банку	35,1
9	Дебітори банку	2
10	Коррахунки іноземних банків	0,9
11	Нерозподілений прибуток	72,5
12	Вклади населення	52,6
13	Споживчі кредити	132,1
14	Вкладення в державні цінні папери	115

Необхідно скласти баланс банку на 01.01.2022 р.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Облікова модель бухгалтерського балансу банку має такий вигляд:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал.} \quad (1)$$

Активи банку – це частина бухгалтерського балансу, що характеризує розміщення й використання залучених банком коштів з метою одержання прибутку і підтримання ліквідності банку.

Пасиви банку – частина бухгалтерського балансу, що відображає в грошовому вираженні джерела утворення коштів банку.

Складовими пасивів банків є зобов'язання та капітал.

Зобов'язання банку – це вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому.

Капітал банку – це кошти, спеціально створені фонди та резерви, призначені для забезпечення фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, і які перебувають у користуванні банку.

Виконання. Для складання балансу банку варто класифікувати показники діяльності банку на складові балансу банку (табл. 6).

Таблиця 6

Складові балансу банку, млн грн

Складова балансу	Показники	Сума
Активи	Каса банку	110
Капітал	Статутний капітал	115
Зобов'язання	Кредиторська заборгованість	35
Зобов'язання	Вклади юридичних осіб	105
Активи	Коррахунок в НБУ	37
Зобов'язання	Рахунки клієнтів	30
Активи	Інвестиційні цінні папери	50
Капітал	Резервні фонди банку	35,1
Активи	Дебітори банку	2
Зобов'язання	Коррахунки іноземних банків	0,9
Капітал	Нерозподілений прибуток	72,5
Зобов'язання	Вклади населення	52,6
Активи	Споживчі кредити	132,1
Активи	Вкладення в державні цінні папери	115

Сума активів банку = 446,1 тис. грн.

Сума зобов'язань банку = 223,5 тис. грн.

Сума капіталу банку = 222,6 тис. грн.

Перевірка: 446,1 тис. грн = 223,5 тис. грн + 222,6 тис. грн.

Отже, сума активів та пасивів АТ "Харків" складає 446,1 тис. грн.

Завдання 5. Діяльність АТ "Харків" характеризується показниками, поданими у табл. 7.

Таблиця 7

Показники діяльності банку, тис. грн

№ з/п	Показники	Сума
1	Вкладення в державні цінні папери	9 200
2	Нерозподілений прибуток	47,5
3	Каса банку	7,5
4	Споживчі кредити	1000
5	Коррахунки іноземних банків	750
6	Фонди банку	975
7	Кредити народному господарству	7 500
8	Статутний капітал	3 500
9	Дебітори банку	815
10	Коррахунок у НБУ	2 500
11	Рахунки клієнтів	14 000
12	Вклади населення	1 500
13	Депозити	250

Необхідно скласти баланс банку на 01.01.2022 р.

Завдання 6. Діяльність АТ "Харків" за 2021 р. характеризується показниками, поданими у табл. 8.

Таблиця 8

Показники діяльності банку, млн грн

№ з/п	Показники	Сума
1	Вкладення в державні цінні папери	100
2	Кошти інших банків та міжнародних фінансових компаній	120
3	Кредити сільському господарству	150
4	Каса банку	32
5	Отримані міжбанківські кредити	34
6	Коррахунок у НБУ	5
7	Споживчі кредити	40
8	Резервні фонди банку	51,1
9	Інвестиційні цінні папери	2,1
10	Облігації власної емісії	1,3
11	Рахунки клієнтів	52,5
12	Вклади населення	42,6
13	Цінні папери на продаж	2,4
14	Статутний капітал	30

Необхідно визначити розмір зобов'язань банку.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність понять "банк", "банківська установа".
2. Визначте, в чому полягають відмінності діяльності банку від функціонування промислових, торгівельних та інших суб'єктів господарювання.
3. Які функції в ринковій економіці виконують банківські установи?
4. Розкрийте важливі завдання, які виконують банки.
5. Визначте, як на економічну сутність банку впливають принципи його діяльності.
6. Які вам відомі загальні та специфічні риси банківської системи?
7. Які ви знаєте види банків? Схематично відобразіть класифікацію банків.
8. Розкрийте переваги та недоліки універсальних та спеціалізованих банків. Наведіть приклади спеціалізованих банків.
9. У чому полягає різниця між операціями та послугами банків?
10. Визначте, які функції виконує банківська система в фінансовій системі країни.

Практичне заняття

"Аналіз функцій та операцій центрального банку"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Обсяг грошової маси в країні становив на кінець року 25 млрд грн. На початок року центральний банк здійснив емісію у розмірі 4 млрд грн і установив норму обов'язкових резервів у розмірі 9 %.

Необхідно: визначити, який буде грошовий обіг у країні.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Грошово-кредитна мультиплікація – це процес створення нових банківських депозитів (безготівкових грошей) за кредитування банками клієнтури на основі додаткових (вільних) резервів, що надійшли в банк ззовні. Відповідно, мультиплікатор – це величина множника (коефіцієнта), на яку збільшується кількість грошей в обігу в результаті операцій на монетарному ринку, він характеризує спроможність банків збільшувати грошову масу в обігу.

Основою грошового мультиплікатору є два чинники: питома вага готівково-грошового обігу в загальній грошовій масі та ставка обов'язкових

резервів, що депонується банками в центральному банку. Грошовий мультиплікатор (m) визначається за формулою:

$$m = \frac{1}{r}, \quad (2)$$

де r – коефіцієнт резервування. Він визначається як співвідношення обов'язкових та надлишкових резервів банків і маси депозитних грошей на рахунках суб'єктів економіки в банках.

Виконання. $m = 1 / 0,9 = 11,1$. Отже, обсяг грошової маси збільшиться на $4 \text{ млрд} \times 11,1 = 44,4 \text{ млрд грн}$. Таким чином, грошова маса з урахуванням зробленої емісії складе $25 + 11,1 = 36,1 \text{ млрд грн}$.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями). Складіть баланс центрального банку на підставі даних табл. 9.

Таблиця 9

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Кредити, що надані уряду	9 743,4
Цінні папери власного боргу	154,6
Кошти та депозити, залучені від банків	2 280,2
Монетарне золото	243,6
Вимоги до МВФ	10 145,5
Статутний капітал	5,0
Цінні папери	9 845,2
Основні засоби	990,8
Кредити, надані комерційним банкам	1 002,1
Заборгованість перед МВФ	24 413,3
Кошти та депозити, що розміщені	5 825,8
Готівкові кошти, випущені в обіг	9 923,2
Депозити уряду	630,2
Інші активи	1 067,9
Інші зобов'язання	1 457,8

Методичні рекомендації до виконання завдання

Баланс органів грошово-кредитного регулювання (центрального банку) – це рахунок грошової системи країни, який відображає зміни вимог і резервів у грошово-фінансовій системі. Звітний баланс центрального банку

може бути поданий у вигляді аналітичного балансу або балансу факторів грошової бази. Цей документ відображає умови відповідності між розміщенням грошової бази і джерелами її формування та складається з даних зведеного балансу центрального банку через зведення джерел і напрямів використання резервних грошей у статті чистих іноземних і внутрішніх активів.

Структура консолідованого балансу НБУ складається з основних статей активів і пасивів, наведених у табл. 10.

Таблиця 10

Структура балансу Національного банку України

Статті балансу
Активи
Кошти та депозити в іноземній валюті
Авуари в СПЗ
Монетарне золото
Цінні папери уряду
Кредити банкам та іншим позичальникам
Кредити уряду
Нараховані доходи
Внески в рахунок квоти
Основні засоби та нематеріальні активи
Інші активи
Сумарні активи
Зобов'язання і капітал
Зобов'язання
Банкноти та монети в обігу
Кошти банків
Кошти уряду та інших клієнтів
Цінні папери власного боргу
Кредити отримані
Заборгованість перед МВФ
Нараховані витрати
Інші зобов'язання
Сукупні зобов'язання
Капітал
Статутний капітал
Фонди та інші резерви
Сукупний капітал

Завдання 3. На основі наведених інвентарних даних у табл. 11 складіть баланс Національного банку України на 01.01.2022 р.

Таблиця 11

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Цінні папери власного боргу	1 850
Статутний капітал	10
Кошти та депозити в іноземній валюті	6 827
Внески в рахунок квоти	8 079
Фонди та інші резерви	1 212
Кошти уряду та інших клієнтів	979
Заборгованість перед МВФ	20 981
Цінні папери уряду	10 126

Завдання 4. На основі наведених інвентарних даних у табл. 12 складіть баланс Національного банку України на 01.01.2022 р.

Таблиця 12

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Монетарне золото	180
Капітал	5 000
Цінні папери Уряду	62 000
Готівка в обігу	40 200
Заборгованість перед МВФ	19 000
Позички, надані комерційним банкам	6 000
Кошти та депозити, що розміщені в інших банках	6 320
Кошти на рахунках комерційних банків	10 000
Цінні папери власного боргу	300
Кредити уряду	3 500
Депозити уряду	3 500

Завдання 5. На основі наведених інвентарних даних у табл. 13 складіть баланс Національного банку України і визначить статтю, яка відсутня у табл. 13.

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
1. Статутний капітал	0,1
2. Банкноти та монети в обігу	136,0
3. Кошти та депозити в іноземній валюті	89,5
4. Монетарне золото	2,6
5. Державні цінні папери України	0,5
6. Зобов'язання з перерахування прибутку до бюджету	2,9
7. Зобов'язання перед МВФ	12,2
8. Кредити, надані банкам та іншим позичальникам	4,8
9. Кошти державних установ	18,9
10. Кредити, отримані НБУ	0,2
11. Внутрішній державний борг	7,9
12. Внески в рахунок квоти МВФ	10,8
13. Резерви переоцінки основних засобів, іноземної валюти та банківських металів	11,8
14. Інші активи	1,1
15. Цінні папери нерезидентів	83,9
16. Фонди та інші резерви	4,8
17. Інші зобов'язання	0,4
18. Основні засоби та нематеріальні активи	5,4
19. Депозитні сертифікати, що емітовані НБУ	0,9

Завдання 6. Визначте розмір зобов'язань НБУ на прикладі наведених у табл. 14 статей балансу.

Таблиця 14

Інвентарні дані, млрд грн

Статті балансу	Сума
Кошти та депозити в іноземній валюті	14 966
Резерв переоцінки іноземної валюти та банківських металів	299
Кошти банків	2 989
Нараховані витрати	55
Фонди та інші резерви	1 357
Основні засоби	1 253
Кошти уряду та інших клієнтів	1 503
Банкноти та монети в обігу	20 224
Монетарне золото	711
Авуари в СПЗ	1 330

Контрольні запитання

1. Визначте інституційні основи діяльності центральних банків.
2. Яку роль відіграє НБУ у процесі формування та розвитку валютної системи?
3. Обґрунтуйте необхідність ухвалення в Україні закону "Про НБУ".
4. Які основні цілі та завдання центральних банків відображені в законодавстві?
5. У чому полягає касове обслуговування банків?
6. Які існують джерела надходжень готівки та напрями її видачі?
7. Визначте рівні прогнозування розрахунків касових обігів.
8. Які суб'єкти визначають порядок і форми складання розрахунку звітного балансу грошових доходів та витрат населення?
9. Визначте основні етапи еволюції грошово-кредитної політики Національного банку України.
10. Які цілі грошово-кредитної політики НБУ?
11. Розкрийте типи грошово-кредитної політики центральних банків за різними класифікаційними ознаками.
12. Визначте основні підходи до вибору інструментів грошово-кредитної політики у сучасній світовій практиці.

Практичне заняття

"Аналіз операцій банківських установ другого рівня"

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями). У банк 1 лютого 2021 року звернувся клієнт з проханням відкрити вкладний рахунок на 6 місяців у сумі 25 тис. грн під 8,5 % річних.

Необхідно розрахувати суму процентного доходу, отриманого клієнтом, за умови нарахування банком простого відсотка (база нарахування відсотків 365 днів). Клієнт отримує кошти наприкінці терміну дії депозитного договору.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Нарахування простого відсотка здійснюється за формулою:

$$FV = PV (1 + r \times n), \quad (3)$$

де FV – нарощена сума;

PV – початкова сума;

r – ставка відсотка;
 n – період нарахування, днів.

Завдання 2 (із методичними рекомендаціями). 1 листопада 2021 року банк відкрив депозитний рахунок клієнту в сумі 55 тис. грн під 10,5 % річних строком на 5 місяців.

Розрахувати загальну суму процентного доходу, отриманого клієнтом, за умови щомісячного нарахування банком складних відсотків. Клієнт отримує кошти наприкінці терміну дії депозитного договору (база нарахування відсотків 365 днів).

Методичні рекомендації до виконання завдання

Нарахування складного відсотка здійснюється за формулою:

$$FV = PV(1 + r)^n, \quad (4)$$

де FV – нарощена сума;

PV – початкова сума;

r – ставка відсотка;

n – кількість нарахувань за період.

Завдання 3. Клієнт звернувся до банку з проханням відкрити вкладний рахунок строком на 8 місяців у сумі 74 тис. грн. Для відкриття вкладного рахунку банк запропонував клієнту такі умови:

а) за умови щоквартального нарахування складних відсотків у розмірі 8 % річних; відсотки виплачуються на момент закриття вкладного рахунку;

б) за умови щомісячного нарахування і виплати простого відсотка у розмірі 8 % річних.

Обрати найбільш вигідний для клієнта варіант.

Завдання 4. Банк може запропонувати клієнту два варіанта кредитування поставки обладнання з Німеччини.

1. Сума кредиту – 200 млн грн, процентна ставка – 8 % річних, використання кредиту відбувається рівномірно протягом 5 років, погашення відбувається 10 рівними внесками два рази на рік, починаючи через 6 місяців після останнього використання.

2. Сума кредиту – 200 млн грн, процентна ставка – 10 % річних; використання рівномірне протягом 3 років; погашення 10 рівними річними внесками, починаючи через 6 місяців після останнього використання.

Необхідно визначити вартість кредиту за кожним варіантом кредитування та обрати той з них, який є більш прийнятним для позичальника з погляду мінімізації витрат.

Завдання 5. Підприємство одержало позику на закупівлю обладнання 17 січня 2021 року строком до 3 місяців у сумі 145 тис. грн; процент за кредит складає 21 % річних. 20 лютого клієнт достроково погасив частину позики у розмірі 60 тис. грн. Повністю позика була погашена 25 березня.

Необхідно нарахувати процент за користування кредитом у 1, 2, 3 місяцях звітного року.

Завдання 6. Банк надав підприємству кредит у сумі 280 тис. грн строком на 5 років під 22 % річних. Розрахувати суму заборгованості підприємства перед банком на момент закриття кредитного договору та суму відсотків, отриманих банком, за умови, що погашення кредиту проводиться рівними терміновими внесками в кінці кожного року. Відсотки погашаються після закінчення терміну дії кредитної угоди.

Завдання 7. Банк надав підприємству кредит у сумі 320 тис. грн строком на 7 років під 18 % річних. Розрахувати майбутню суму заборгованості позичальника перед банком на момент закриття кредитного договору та суму відсотків, отриманих банком, за умови, що погашення кредиту проводиться рівними терміновими внесками один раз на півріччя.

Завдання 8. На початку 2021 року підприємство "Марел" отримало кредит у банку у сумі 1,5 млн грн під 21 % річних строком на 8 місяців, а суміжне підприємство "Діджитал" – у сумі 800 тис. грн строком на 9 місяців під 23 % річних. Незабаром підприємство "Марел" поглинуло підприємство "Діджитал", прийнявши на себе всі його заборгованості. Для зручності обліку у банку було прийнято рішення об'єднати зобов'язання за кредитами та встановити термін погашення заборгованості на 1 листопада за умови, що 1 вересня підприємство сплатить третину заборгованості.

Розрахувати суму боргу підприємства "Марел" перед банком та суму доходу банку від кредитної операції.

Завдання 9. Контракт передбачає такий порядок нарахування відсотків: за період 1 рік – 8 % річних, у кожному наступному періоді, який дорівнює 0,5 року, ставка підвищується на 0,5 %.

Визначити множник нарощення за період, який дорівнює 2,5 року, за умови процентної ставки, що змінюється у часі.

Завдання 10. Банк пропонує своєму клієнту-позичальнику такі умови надання кредиту: перше півріччя – 40 % річних, кожний наступний квартал ставка підвищується на 1,5 %. Визначити нарощену суму через 1,5 року, якщо кредит наданий у сумі 30 000 грн за схемою простих процентів.

Завдання 11. Будівельна фірма отримала кредит у банку на суму 4 млн грн терміном на 5 років. Процентна ставка за кредитом визначена у 12 % річних для першого року; для другого року передбачена надбавка до процентної ставки у розмірі 1 %, для третього та наступних років – у розмірі 0,5 %.

Визначити суму боргу, що підлягає погашенню наприкінці останнього року позички за простими процентами.

Завдання 12 (із методичними рекомендаціями). Банк має таку інформацію: розмір кредиту – 32 тис. грн; термін дії кредиту – 2 роки; річна ставка процента – 17 %, місячний дохід позичальника 13 150 грн, місячні витрати 7 550 грн.

Необхідно визначити:

1. Розмір боргу клієнта банку.
2. Суму складних процентів.
3. Коефіцієнт платоспроможності фізичної особи, якщо погашення кредиту виконується рівними частками.
4. На основі коефіцієнта платоспроможності прийняти рішення щодо видачі споживчого кредиту.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Коефіцієнт платоспроможності фізичної особи обчислюють за формулою:

$$K_{пл} = \frac{D_m}{\Pi_n + \Pi_p + B} \geq 1,3, \quad (5)$$

де D_m – дохід позичальника в місяць;

Π_n – платежі за позикою у місяць;

Π_p – проценти за позикою у місяць;

B – витрати позичальника в місяць.

Завдання 13. Банк має таку інформацію: розмір кредиту – 17 тис. грн; термін дії кредиту – 3 роки; річна ставка процента – 15 %, місячний дохід позичальника 9 200 грн, місячні витрати 7 300 грн.

Необхідно визначити:

1. Розмір боргу клієнта банку.
2. Суму складних процентів.
3. Коефіцієнт платоспроможності фізичної особи, якщо погашення кредиту виконується рівними частками.
4. На основі коефіцієнта платоспроможності прийняти рішення щодо видачі споживчого кредиту.

Завдання 14 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Визначте оптимальну для банку кредитну процентну ставку на підставі наведених даних:

- сума коштів, залучених на депозити становить 1 500 тис. грн;
- депозитна процентна ставка 13 % річних;
- норма резервування 10 %; норма прибутку кредитної діяльності банку 15 % річних (співвідношення обсягів прибутку і наданої позики);
- витрати обслуговування (заробітна плата працівникам, матеріали) 20 тис. грн;
- період користування позикою 12 міс.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Ставка банківського відсотка – це своєрідна "ціна" кредиту. Платність кредиту забезпечує покриття витрат банку, що пов'язані зі сплатою відсотків за залученими коштами, повне покриття операційних витрат, пов'язаних з обслуговуванням кредитних операцій, а також отримання прибутків для збільшення ресурсних фондів кредитування та використання на інші власні потреби.

Під час визначення величини відсоткової ставки банк повинен урахувати, що процентна ставка за кредитом повинна бути:

- достатньо високою для отримання доходів за кредитом та компенсації всіх ризиків;
- достатньо низькою для того, щоб клієнт міг успішно погасити кредит; повністю покривати вартість залучених коштів;
- зацікавити клієнтів такою відсотковою ставкою, за якої вони брали б кредити саме в цьому банку.

Ціна на банківські послуги формується під впливом багатьох факторів:
облікова ставка Національного банку України;
середня відсоткова ставка, яка сплачується банком за залучені на депозити кошти;

середня відсоткова ставка за міжбанківським кредитом;
попит і пропозиція, які склались на кредитному ринку й ін.

Сума витрат, яка необхідна банку для покриття операційних витрат та забезпечення необхідного рівня рентабельності визначається за формулою:

$$V = V_{\text{вкл}} + V_o + П, \quad (6)$$

де $V_{\text{вкл}}$ – виплати вкладникам;

V_o – витрати на обслуговування;

П – прибуток від кредитної діяльності.

Виконання.

1. Для визначення суми, яку банк може надати позичальнику в кредит, варто розрахувати обсяг кредитів банку:

$$\text{Обсяг кредитів} = 1\,500 \times (1 - 0,1) = 1\,350 \text{ тис. грн.}$$

2. Визначимо суму витрат, яка необхідна банку для покриття операційних витрат та забезпечення необхідного рівня рентабельності за формулою (6):

$$V = 1\,500 \times 0,13 + 20 + 0,15 \times 1\,350 = 417,5 \text{ тис. грн.}$$

3. Розрахуємо оптимальну відсоткову ставку за кредитом як співвідношення суми витрат, яка необхідна банку для покриття операційних витрат та забезпечення необхідного рівня рентабельності та обсягу кредитів банку.

$$\text{Оптимальна відсоткова ставка за кредитом} = (417,5 / 1\,350) \times 100 = 30,93 \%$$

Отже, оптимальна відсоткова ставка кредиту за умови рівня операційних витрат 20 тис. грн та необхідній нормі прибутковості 15 % річних буде дорівнювати 30,93 % річних.

Завдання 15. Визначте оптимальну для банку кредитну процентну ставку на підставі наведених даних:

сума коштів, залучених на депозити становить 2 700 тис. грн;

депозитна процентна ставка 11,5 % річних;

норма резервування 9 %; норма прибутку кредитної діяльності банку 15 % річних (співвідношення обсягів прибутку і наданої позики);
 витрати обслуговування (заробітна плата працівникам, матеріали) 30 тис. грн;
 період користування позикою 12 міс.

Завдання 16 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Початкові інвестиції, вкладені в інвестиційний проект складають 50 000 грн (закупівля обладнання) – розраховані на 5 років. Відомо, що за 5 років ліквідаційна вартість обладнання становитиме 10 000 грн.

Щорічні витрати, пов'язані з реалізацією проекту, – 5 000 грн (з них 1 000 грн – матеріали, електроенергія, 4 000 грн – заробітна плата додаткового працівника).

Амортизація нараховується рівномірно. Грошові надходження за роками наведено в табл. 15.

Таблиця 15

Грошові надходження за інвестиційним проектом, грн

Роки	Грошові надходження
1	10 000
2	20 000
3	20 000
4	20 000
5	25 000

Визначте дохідність інвестицій (ROI). Зробіть висновки.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Дохідність інвестицій (ROI) – це показник, який показує яка частина інвестиційних витрат у середньому буде окуплена у виді доходу протягом одного року. ROI визначається за формулою:

$$ROI = \frac{P}{\frac{1}{2}(I - RV) + C}, \quad (7)$$

де P – середньорічний дохід за проектом;

I – початкові інвестиції;

RV – ліквідаційна вартість устаткування;

C – середньорічні витрати за проектом.

Виконання. Для визначення суми середньорічного доходу за проектом, визначимо суму амортизаційних відрахувань:

Амортизаційні відрахування за проектом за рік у середньому визначаються за формулою:

$$A = \frac{I - RV}{n}, \quad (8)$$

де n – кількість років реалізації проекту.

$$A = (50\,000 - 10\,000) / 5 = 8\,000 \text{ грн.}$$

Подальші розрахунки суми доходу за проектом треба здійснити в табл. 16:

Таблиця 16

Визначення суми доходу за проектом, грн

Роки	Грошові надходження	Амортизація	Дохід (P)
1	10 000	8 000	10 000 - 8 000 = 2 000
2	20 000	8 000	12 000
3	20 000	8 000	12 000
4	20 000	8 000	12 000
5	25 000	8 000	17 000
Сума	95 000	–	55 000

Отже, дохідність інвестицій дорівнює: $ROI = \frac{55\,000/5}{\frac{1}{2}(50\,000 - 10\,000) + 5\,000} = 0,44$.

Таким чином, дохідність інвестицій за проектом, розрахованим на 5 років складе 0,44 або 44 %. Визначений показник ROI показує, що 44 % коштів, вкладених в інвестиційний проект у середньому окупляться у вигляді доходу продовж одного року.

Завдання 17. Початкові інвестиції, вкладені в інвестиційний проект складають 62 000 грн (закупівля обладнання) – розраховані на 5 років. Відомо, що за 5 років ліквідаційна вартість обладнання становитиме 12 000 грн.

Щорічні витрати, пов'язані з реалізацією проекту – 7 000 грн. Амортизація нараховується рівномірно. Грошові надходження за роками наведено в табл. 17.

Грошові надходження за інвестиційним проєктом, грн

Рік	Грошові надходження
1	20 000
2	25 000
3	25 000
4	25 000
5	30 000

Визначте дохідність інвестицій (ROI). Зробіть висновки.

Контрольні запитання

1. Сутність депозитних операцій банку.
2. Порядок відкриття та ведення банками рахунків у національній та іноземній валютах.
3. Види банківських рахунків.
4. Порядок здійснення безготівкових розрахунків.
5. Сутність, форми і види кредитів.
6. Основні принципи банківського кредитування.
7. Мета та зміст кредитної політики банку.
8. Види кредитної політики банку.
9. Сутність і види інвестиційних операцій банку.
10. Основні відмінності кредитних операцій від інвестиційних операцій банку.

Змістовий модуль 2**Банківська справа на етапі глобалізації
фінансових відносин****Практичне заняття****"Аналіз фінансового стану банків"**

Завдання 1 (із методичними рекомендаціями та виконанням). Визначити чистий прибуток банку та його поточну дохідність. Поточний обсяг залучених ресурсів та кредитування банку надано в табл. 18.

Поточний обсяг залучених ресурсів та кредитування банку

Види ресурсів або їх джерело	Сума, тис. грн	Вартість (дохідність), % річних
Ресурси, у тому числі		
кошти до запитання юридичних осіб	2 000	13
строкові кошти до запитання юридичних осіб	700	16
міжбанківські кредити	500	18
Активні операції, у тому числі		
кредитування юридичних осіб	2 240	21
кредитування фізичних осіб	1 540	23
вкладення в цінні папери	1 000	12

Норма обов'язкового резервування – 12 %. Уставний фонд банку дорівнює 8 200 тис. грн, коефіцієнт виплати дивідендів 0,5, податок на прибуток – 30 % від балансового прибутку. Прибуток від іншої діяльності банку складає 270 тис. грн.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Прибуток банку – це перевищення доходів банку над витратами. Прибуток банку формується в результаті здійснення кредитних, розрахункових, грошових операцій та інших видів діяльності банку.

Балансовий прибуток визначається як різниця між доходами та витратами банку. Прибуток, що залишився після сплати податків (чистий прибуток), використовується для виплати дивідендів, формування резервного фонду, фонду розвитку, матеріальне стимулювання.

Дохідність банку – це сумарний позитивний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються всі його операційні витрати, формується прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток активних та пасивних операцій.

Поточна дохідність банку визначається за формулою:

$$\text{Дох}_{\text{пот}} = \frac{\text{Пр}_ч}{\text{УФ}} \times \text{К}_{\text{спл див}} \times 100 \%, \quad (9)$$

де $\text{Пр}_ч$ – чистий прибуток;

УФ – уставний фонд;

$\text{К}_{\text{спл. див.}}$ – коефіцієнт сплати дивідендів.

Виконання. Для визначення прибутку банку необхідно визначити суму його доходів та витрат.

Обсяг доходів банку складе:

$$\text{Доходи} = 2\,240 \times 0,21 + 1\,540 \times 0,23 + 1\,000 \times 0,12 = 944,6 \text{ тис. грн.}$$

Обсяг витрат банку складе:

$$\text{Витрати} = 2\,000 \times 0,13 + 700 \times 0,16 + 500 \times 0,18 = 462 \text{ тис. грн.}$$

Розрахуємо чистий прибуток банку:

$$\text{Пр}_ч = (944,9 - 462 + 270) \times (1 - 0,3) = 527,03 \text{ тис. грн.}$$

Поточна доходність банку складе:

$$\text{Дох}_{\text{пот}} = \frac{526,82}{8\,200} \times 0,5 \times 100\% = 3 \%$$

Отже, чистий прибуток банку буде дорівнювати 527,03 тис. грн, а поточна дохідність банку складе 3 %.

Завдання 2. Визначити чистий прибуток банку та його поточну дохідність. Поточний обсяг залучених ресурсів та кредитування банку надано в табл. 19.

Норма обов'язкового резервування – 10 %. Уставний фонд банку дорівнює 10 500 тис. грн, коефіцієнт виплати дивідендів 0,5, податок на прибуток – 30 % від балансового прибутку. Прибуток від іншої діяльності банку складає 350 тис. грн.

Таблиця 19

Поточний обсяг залучених ресурсів та кредитування банку

Види ресурсів або їх джерело	Сума, тис. грн	Вартість (дохідність), % річних
Ресурси, у тому числі		
кошти до запитання юридичних осіб	2 500	14
строкові кошти до запитання юридичних осіб	800	15
міжбанківські кредити	620	19
Активні операції, у тому числі		
кредитування юридичних осіб	2 350	21
кредитування фізичних осіб	1 870	23
вкладення в цінні папери	2 700	13

Завдання 3. Визначити чистий прибуток банку та його дохідність від збільшення обсягу кредитування за рахунок додаткового залучення

депозитів, якщо керівництво банку прийняло рішення про збільшення обсягу кредитування на 350 тис. грн (за умови поточного обсягу 3 000 тис. грн та доходності 22 %).

Поточний обсяг залучених ресурсів 2 100 тис. грн, середня вартість ресурсів 14 %. Передбачається, що при залученні нових ресурсів, їх вартість зросте на 2 %. Норма обов'язкового резервування – 7 %.

Уставний фонд банку дорівнює 10 800 тис. грн, коефіцієнт виплати дивідендів 0,5, податок на прибуток – 30 % від балансового прибутку. Прибуток від іншої діяльності банку складає 450 тис. грн.

Завдання 4 (із методичними рекомендаціями). На основі даних балансу банку (табл. 20) та звіту про прибутки та збитки банку (табл. 21) розрахуйте показники аналізу фінансового стану банку (коефіцієнт фінансового важеля, мультиплікатор власного капіталу, доходність активів, чистий спред, чисту маржу прибутку, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу) та зробіть обґрунтовані висновки.

Таблиця 20

Баланс банку, тис. грн

Показники	2020 р.	2021 р.
1	2	3
Активи		
Каса банку	11 228	11 129
Кошти в інших банках, кредити та аванси іншим банкам	4 976	7 346
Кредитний портфель банку	84 152	119 819
Цінні папери на продаж	1 179	1 225
Інвестиційні цінні папери	506	1 003
Основні засоби	10 486	10 911
Інші активи	528	2 702
Усього активи	113 055	154 135
Зобов'язання		
Кореспондентський рахунок та кредити НБУ		
Кошти інших банків	2 718	2 369
Поточні рахунки клієнтів	22 019	32 234
Депозитні рахунки клієнтів	51 376	75 212
Інші зобов'язання	456	1 164
Усього зобов'язання	76 569	110 979

Закінчення табл. 20

1	2	3
Капітал		
Статутний капітал	27 200	33 151
Резервні фонди	2 970	3 007
Нерозподілений прибуток минулих років	5 578	6 283
Фінансовий результат поточного року	738	715
Усього капітал	36 486	43 156
Усього пасиви	113 055	154 135

Таблиця 21

Звіт про прибутки та збитки банку, тис. грн

Показники	2020 р.	2021 р.
Процентні доходи	18 878	23 127
Процентні витрати	17 413	22 620
Чистий процентний дохід	1 465	507
Комісійні доходи	7139	8 726
Комісійні витрати	432	804
Чистий комісійний дохід	6 707	7 922
Чистий торговий дохід	332	396
Інший операційний дохід	58	290
Операційний дохід	8 562	9 115
Загальноадміністративні доходи	4 333	4 775
Витрати на персонал	2 164	2 216
Інші витрати	833	1 128
Витрати на формування резервів	454	198
Прибуток до оподаткування	778	798
Податок на прибуток	195	200
Чистий прибуток/збитки банку	583	598

Методичні рекомендації до виконання завдання

Коефіцієнт фінансового важеля (Кфв) розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку і розраховується, як:

$$\text{Кфв} = \frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Власний капітал}} \quad (10)$$

Мультиплікатор власного капіталу (МК) характеризує ступінь покриття активів власним капіталом і слугує показником ризику банку:

$$МК = \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}}. \quad (11)$$

Дохідність активів (E_a) розраховується за формулою:

$$E_a = \frac{\text{Доходи}}{\text{Активи}}. \quad (12)$$

Показник характеризує дохідність банку і показує, скільки гривень доходу приходиться на 1 грн банківських активів.

Чистий спред показує рівень дохідності активів від процентних операцій:

$$\text{Чистий спред} = \frac{\text{Проценти отримані}}{\text{Позики надані}} - \frac{\text{Проценти сплачені}}{\text{Процентні депозити}}. \quad (13)$$

Чиста маржа прибутку (NPM) дозволяє оцінити загальний прибуток банку, а також розмір прибутку на 1 грн доходу:

$$NPM = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Доходи}}. \quad (14)$$

Рентабельність активів (ROA) характеризує рівень окупності активів чистим прибутком банку:

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}. \quad (15)$$

Рентабельність власного капіталу (ROE) характеризує рівень окупності чистим прибутком власного капіталу банку:

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}. \quad (16)$$

Завдання 5. Банки "Дніпробанк" та "Харківбанк" мають таку структуру капіталу на початок першого поточного фінансового року (табл. 22).

Структура капіталу банків

№ з/п	Капітал	"Дніпробанк"		"Харківбанк"	
		млн грн	Питома вага, %	млн грн	Питома вага, %
1	Статутний фонд	50	62,5	20	24
2	Резервний та інші фонди	30	37,5	60	72
3	Усього	80	100	80	100

За інших рівних умов обидва банки заробили однаковий балансовий прибуток. Ставка податку на прибуток – 30 %. Акціонери вирішили спрямувати на виплату дивідендів прибуток у розмірі 100 % від величини статутного фонду.

За другий звітний рік банки заробили прибуток виходячи з показника попереднього фінансового року, тобто 100 % від власного капіталу. Ставка податку на прибуток залишилась попередньою, тобто 30 %. Акціонери знову вирішили одержати дивіденди в розмірі 100 % від номіналу акцій.

Залишок прибутку як за перший, так і другий звітний період спрямовувався на формування фондів банків.

Необхідно:

1. Визначити структуру капіталу на початок другого та третього років діяльності банків.
2. Пояснити, який із названих банків здійснював найбільш раціональне управління власними коштами та чому.

Контрольні запитання

1. Сформулюйте поняття фінансової стабільності банку.
2. Розкрийте взаємозв'язок між фінансовою стабільністю банків та розвитком банківської системи.
3. Охарактеризуйте внутрішні фактори, які впливають на фінансову стабільність банків.
4. Як зовнішні економічні фактори впливають на фінансову стабільність банків?
5. Які показники оцінювання рівня фінансової стабільності використовують банки?
6. Що таке ризик-менеджмент банку? Визначте основні елементи системи управління ризиками банку.

7. Які функціональні та структурні підрозділи банку залучаються до процесу ризик-менеджменту банку?

8. Поясніть, у чому полягає різниця між критичним та допустимим рівнем ризику банку?

9. Визначте методи управління ризиком банку.

10. Які виділяють етапи стратегічного антикризового управління банку?

Практичне заняття

"Аналіз операцій банків з платіжного обігу та валютних операцій"

Завдання 1 (з методичними рекомендаціями). Банк обслуговує різні підприємницькі структури. Деякі з них (перелік подається далі) звернулися до банку з проханням, щоб він з огляду на специфіку діяльності кожної підприємницької структури запропонував їм використовувати ту чи іншу форму безготівкових розрахунків або спосіб платежу:

швейна фабрика – із бюджетом за внесками до нього сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів;

домобудівний комбінат – із металобазою для завершення розрахунків за актом звірки взаємної заборгованості підприємств;

будівельна організація – зі своїми працівниками за належними їм коштами, які компенсують витрати на відрядження, у разі перебування працівників у населеному пункті, де немає банків;

швейна фабрика – з шовковим комбінатом за фактично відвантаженою ним тканину;

деревообробний комбінат – з лісгоспами, що розташовані в іншій місцевості і з якими комбінат має разові господарські зв'язки за поставками лісгосппродукції;

будівельно-монтажне управління – із заводом залізобетонних конструкцій за поставки виробів, коли поставки рівномірні та постійні;

фізична особа – з торгівельною організацією за придбаний легковий автомобіль;

молочний завод – із продторгом за поставки молочної продукції у склотарі;

будівельна організація – з цегельним заводом, коли цегла відвантажується автомобільним транспортом покупця.

Необхідно визначити, які форми розрахунків або спосіб платежу доцільно використовувати в кожному конкретному разі, і пояснити чому.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Грошові розрахунки в Україні здійснюються за допомогою готівки і в безготівковій формі.

Безготівкові розрахунки здійснюються через банківські установи, де юридичні і фізичні особи зберігають свої грошові засоби і мають відповідні рахунки.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою підприємств (підприємців) та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Приймання готівки національної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

за заявою на переказ готівки – від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, та переказу без відкриття рахунку;

за рахунками на сплату платежів – від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

за прибутковим касовим ордером – від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;

за документами, установленими відповідною платіжною системою, від фізичних і юридичних осіб – для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Видачу готівки клієнтам організують видаткові каси.

З каси банку готівка національної валюти видається за такими видатковими документами:

за грошовими чеками – юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям;

за заявою на видачу готівки – фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків та фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунку (з наданням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, встановленим відповідною платіжною системою, – фізичним і юридичним особам (з наданням юридичною особою довіреності на уповноважену особу);

за видатковим касовим ордером – працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Також для виконання платежів банки використовують форми розрахунків та документи: платіжне доручення, платіжна вимога, платіжна вимога-доручення, розрахунковий чек, акредитив, залік взаємної заборгованості платників й ін.

Завдання 2. Яку форму розрахунків та які документи необхідно використати за таких ситуацій:

- а) розрахунки підприємства з бюджетом;
- б) завод з продторгом за поставки продукції;
- в) робітник банку отримує гроші на закупівлю оргтехніки;
- г) юридична особа вносить виручку на поточний рахунок;
- г') взуттєва фабрика за фактично поставлену шкіру;
- д) фізична особа перераховує 700 USD через систему *Western Union* родичам, які мешкають у Дніпрі;
- е) фізична особа отримує кошти за депозитним рахунком.

Завдання 3 (з методичними рекомендаціями). До банку 12 квітня надійшли від юридичної особи такі платіжні доручення:

№ 20 від 1 квітня на перерахування коштів у сумі 15 тис. грн фермерському господарству за одержану сільськогосподарську продукцію;

№ 24 від 6 квітня на 28 тис. грн для попередньої оплати рахунку цукрового заводу за цукор;

№ 29 від 12 квітня – на перерахування колективному сільськогосподарському підприємству авансу в рахунок майбутніх поставок продукції на суму 40 тис. грн;

№ 30 від 12 квітня – на перерахування прибуткового податку до бюджету на суму 10 тис. грн;

№ 31 від 12 квітня – для переказу через підприємство зв'язку заробітної плати працівникам, які перебувають у відрядженні в іншому населеному пункті, на суму 6 тис. грн;

№ 32 від 12 квітня – на перерахування машинобудівному заводу авансу в рахунок майбутніх поставок обладнання на 35 тис. грн.

На поточному рахунку консервного комбінату на початок операційного дня 12 квітня знаходилось 120 тис. грн.

Необхідно визначити, які платіжні доручення і в якій послідовності будуть прийняті банком до виконання.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Відповідно до статті 1072 Цивільного Кодексу України [16], банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку грошових коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

У разі одночасного надходження до банку кількох розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання грошових коштів, банк списує кошти з рахунку клієнта у такій черговості:

1) у першу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;

2) у другу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;

3) у третю чергу списуються грошові кошти на підставі інших рішень суду;

4) у четверту чергу списуються грошові кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;

5) у п'яту чергу списуються грошові кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

У разі одночасного надходження до банку розрахункового документа, наданого відповідно до умов обтяження, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку, та іншого розрахункового документа, на підставі якого здійснюється списання грошових коштів, банк списує кошти з рахунку клієнта позачергово за розрахунковим документом, наданим відповідно до умов такого обтяження. У разі одночасного надходження до банку декількох розрахункових документів, наданих відповідно до умов обтяжень, предметом яких є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку, банк списує кошти з рахунку клієнта за такими розрахунковими документами згідно з пріоритетом відповідних обтяжень.

У разі відсутності (недостатності) грошових коштів на рахунку клієнта банк не веде обліку розрахункових документів, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Завдання 4. Залишок коштів на рахунку підприємства "Ажіо" склав 32 500 грн. До обслуговуючого банку надійшли такі документи:

- а) платіжне доручення на перерахування ПДВ до фонду – 12 тис. грн;
- б) строкове зобов'язання за позичкою 6 тис. грн;
- в) чек на виплату заробітної плати на суму 5,5 тис. грн;
- г) платіжне доручення – сплата за електроенергію – 5 тис. грн;
- ґ) платіжне доручення на попередню оплату металу – 7 тис. грн.

Указати, які документи на яку суму та в якому порядку будуть прийняті працівником банку до виконання. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 5. Підприємство може доставляти готівку в банк самостійно або за допомогою посередників – охоронних та інкасаторських структур. Але тільки інкасатори відповідають за гроші, які вони перевозять, всі інші просто супроводжують касира.

Необхідно визначити:

1. Яку суму готівкою може в рамках однієї угоди використати підприємство відповідно до законодавства?
2. Якими способами може доставити готівку в банк підприємство?
3. Як визначається вартість інкасаторських послуг і яка вона?

Контрольні запитання

1. Визначте наслідки глобалізаційних процесів у банківському бізнесі.
2. З'ясуйте, яких форм на мікрорівні набувають інтеграційні процеси у фінансовій сфері.
3. Визначте позитивні й негативні прояви глобалізації фінансових ринків.
4. Визначте, яка мета створення банківських спілок та асоціацій. Наведіть приклади діючих в Україні банківських спілок та асоціацій.
5. Наведіть сучасні характеристики міжнародного банківського бізнесу.
6. Визначте, які особливості надання міжнародних банківських послуг.
7. Визначте, які функції виконує міжнародний фінансовий ринок.
8. Визначте основні негативні наслідки присутності іноземного капіталу на українському ринку банківських послуг.

Практичне заняття

"Аналіз дотримання вимог НБУ щодо діяльності банків"

Завдання 1 (з методичними рекомендаціями). До установи Національного банку України (НБУ) для реєстрації нового акціонерного банку надійшов пакет таких документів:

- бізнес-план банку;
- заява про реєстрацію банку;
- протокол установчих зборів;
- установчий договір;
- статут акціонерного комерційного банку;
- висновок регіонального Управління НБУ щодо реєстрації акціонерного комерційного банку;
- висновок про відповідність приміщення акціонерного комерційного банку вимогам НБУ;
- довідка про забезпечення акціонерного банку технічними засобами для виконання банківських операцій;
- довідка про наявність професійно придатних перших осіб акціонерного комерційного банку;

Необхідно:

1. Зазначити, які ще документи необхідно подати до установи НБУ для реєстрації комерційного банку.
2. Скласти висновок обласного Управління НБУ щодо реєстрації нового банку.

Методичні рекомендації до виконання завдання

Реєстрація банків здійснюється Національним банком шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, після чого банк набуває статусу юридичної особи.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, створюється у порядку, визначеному законодавством України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом "Про банки і банківську діяльність" [17].

Перелік документів, необхідних для реєстрації банківської установи, наведено в ст. 17 Закону "Про банки і банківську діяльність".

Завдання 2. До установи НБУ надійшли документи від новоствореного акціонерного банку щодо надання йому ліцензії на здійснення банківських операцій, а саме:

клопотання про надання ліцензій;

бізнес-план банку на перший фінансовий рік його діяльності;

відомості, що підтверджують професійну придатність керівників підрозділів банку, робота яких ліцензується.

Необхідно:

1. Зазначити, які види діяльності банку ліцензуються і які ще документи необхідно подати до установи НБУ для одержання відповідних ліцензій?

2. Скласти висновок обласного управління НБУ щодо надання ліцензій.

Завдання 3. До територіального управління НБУ надійшов пакет документів для реєстрації Національним банком України місцевого кооперативного банку. Як свідчать дані установчого договору, кількість учасників місцевого (у межах однієї області) кооперативного банку становить 55 осіб.

Поряд з цим засновниками банку забезпечено (на момент реєстрації) сплату коштів на накопичувальний рахунок, відкритий у територіальному управлінні, у розмірі, еквівалентному 1 млн грн.

Необхідно:

1. Пояснити, чи в праві територіальне управління НБУ підтримати відповідне клопотання засновників про державну реєстрацію банку?

2. Які категорії суб'єктів не можуть бути засновниками банку?

3. За рахунок яких коштів може відбуватися формування статутного капіталу банків України?

Завдання 4 (із методичними рекомендаціями та виконанням). У табл. 23 надано дані для визначення валютної позиції банку.

Таблиця 23

Вихідні дані для розрахунку валютної позиції банку, тис. грн

Валюта	Балансові активи	Балансові зобов'язання	Забалансові активи	Забалансові зобов'язання	Курс НБУ грн за од.
EUR	340	135	30	–	30,43
USD	120	50	–	30	26,33
RUB	95	178	18	–	за 1 руб. 0,37 грн

Необхідно на підставі інформації, що наведена в таблиці, розрахувати загальну відкриту валютну позицію банку. Визначити значення лімітів валютної позиції банку та встановити їх відповідність нормативним значенням, якщо регулятивний капітал банку дорівнює 520 млн грн.

Методичні рекомендації до виконання завдання

З метою зменшення валютного ризику в діяльності банків Національний банк України установлює ліміт загальної (довгої/короткої) відкритої валютної позиції валютної позиції банку (Л13), який визначається як співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами в гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку.

Ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) визначається як співвідношення величини перевищення обсягу вимог за іноземною валютою та банківськими металами над обсягом зобов'язань у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку.

Ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) визначається як співвідношення величини перевищення обсягу зобов'язань за іноземною валютою та банківськими металами над обсягом вимог у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банку.

Для банків в Україні встановлені такі ліміти відкритої валютної позиції: ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції банку (Л13-1) – не більше 5 %;

ліміт загальної короткої відкритої валютної позиції банку (Л13-2) – не більше 10 %.

Банк здійснює розрахунок загальної відкритої валютної позиції (ЗВВП) на підставі щоденного балансу банку на основі визначення загальної відкритої валютної позиції (ВВП) за кожною іноземною валютою у гривневому еквіваленті за всіма балансовими та позабалансовими активами. Величина загальної відкритої валютної позиції банку визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті (без урахування знака) за всіма іноземними валютами та за всіма банківськими металами.

Виконання. ВВП EUR = $(340 + 30 - 135) \times 30,43 = 7\,151,05$ тис. грн;

ВВП USD = $(120 + 50 - 30) \times 26,33 = 3\,686,2$ тис. грн;

ВВП RUB = $(95 + 18 - 178) \times 0,37 = -23,81$ тис. грн;

ОВВП = $7\,151,05 + 3\,686,2 - 23,81 = 10\,818,39$ тис. грн.

Отже, загальну відкриту валютну позицію банку в євро та доларі можна визначити як довгу, а в російському рублі – як коротку. Треба визначити відповідність ВВП за кожною валютою до встановлених лімітів:

$$\text{Л13 - 1 EUR} = (7\,151,05 / 520\,000) \times 100 \% = 1,37 \% < 5 \%;$$

$$\text{Л13 - 1 USD} = (3\,686,2 / 520\,000) \times 100 \% = 0,71 \% < 5 \%;$$

$$\text{Л13 - 2 RUB} = (23,81 / 520\,000) \times 100 \% = 0,004 \% < 10 \%.$$

Таким чином, банк дотримується лімітів загальної довгої/короткої відкритої валютної позиції за кожною валютою.

Завдання 5. У табл. 24 наведено дані для визначення валютної позиції банку.

Таблиця 24

Вихідні дані для розрахунку валютної позиції банку, грн

Валюта	Балансові активи	Балансові зобов'язання	Забалансові активи	Забалансові зобов'язання	Курс НБУ грн за од.
EUR	520	–	10	180	30,41
USD	789	10	–	80	25,65
RUB	250	120	30	10	за 1 грн 0,37 руб.

Необхідно на підставі інформації, що наведена в таблиці, розрахувати загальну відкриту валютну позицію банку. Визначити значення лімітів валютної позиції банку та встановити їх відповідність нормативним значенням, якщо регулятивний капітал банку дорівнює 510 млн грн.

Контрольні запитання

1. Необхідність та завдання здійснення банківського нагляду.
2. Порівняльна характеристика понять "банківське регулювання", "банківський нагляд", "банківський контроль".
3. Форми регулювання банківської діяльності.
4. Який порядок створення та реєстрації банків в Україні?
5. Визначте основні напрями регулювання НБУ діяльності банків.
6. Сутність, призначення та порядок розрахунків економічних нормативів, що регламентують капітальну базу банків.
7. Сутність, призначення та порядок розрахунків економічних нормативів, що регламентують ліквідну позицію банків.

8. Сутність, призначення та порядок розрахунків економічних нормативів, що регламентують кредитний ризик.

9. Як в Україні здійснюється контроль за дотриманням економічних нормативів?

10. Які міри впливу використовує НБУ за невиконання банками окремих груп економічних нормативів?

11. Визначте форми та методи банківського нагляду.

12. Як НБУ організує роботу з проблемними банками?

13. Визначте фінансові інструменти механізму державного регулювання банківської діяльності.

14. Визначте, які методи застосовують для впровадження фінансового механізму державного регулювання банківської діяльності.

3. Система оцінювання успішності навчання

Виконання кожного завдання для практичних занять оцінюють, відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця (табл. 25).

Таблиця 25

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Розподіл балів за виконання завдань до практичних занять у межах тем змістових модулів наведено в табл. 26.

Розподіл балів за темами

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	
2,5	8,5	10	5	3	11	
Контрольна робота			Контрольна робота			
10			10			
Екзамен (40)						

Примітка. T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Рекомендована література**Основна**

1. Банківська система України [Текст] : монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина та ін. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 187 с.
2. Коваленко В. В. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : навч.-метод. посіб. для самост. вивчення дисципліни / В. В. Коваленко. – Суми : Університетська книга, 2009. – 222 с.
3. Полтавська Є. О. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : конспект лекцій / Є. О. Полтавська. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. – 128 с.
4. Пуховкіна М. Ф. Центральний банк і грошово-кредитна політика / М. Ф. Пуховкіна, Т. П. Остапішин, В. С. Білошапка. – Київ : КНЕУ, 2010. – 313 с.
5. Холодна Ю. Є. Банківська система : навч. посіб. / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
6. Холодна Ю. Є. Центральний банк і грошово-кредитна політика : конспект лекцій / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 130 с.

Додаткова

7. Адамик Б. П. Національний банк і грошово-кредитна політика / Б. П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.

8. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України : монографія / О. М. Колодізев, О. В. Бойко, І. О. Губарева та ін. ; за заг. ред. д. е. н., доц. О. М. Колодізева. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 312 с.
9. Кузнецова С. А. Банківська система : у схемах і таблицях : навч. посіб. / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2012. – 319 с.
10. Леончук І. Д. Операції центрального банку : навч. посіб. / І. Д. Леончук. – Київ : Алерта, 2005. – 143 с.
11. Монетарна політика Національного банку України : сучасний стан та перспективи змін : монографія / за заг. ред. В. С. Стельмаха. – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
12. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика [Текст] : підручник / А. М. Мороз ; Київський національний економічний ун-т. – Київ : КНЕУ, 2005. – 556 с.
13. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 239 с.
14. Розвиток банківської системи України : монографія / [У. Я. Рудзевич, Я. В. Грудзевич, О. Б. Денис та ін. ; за заг. ред. Т. С. Смовженко, Р. А. Слав'юк. – Київ : УБС НБУ, 2010. – 462 с.
15. Романишин В. О. Центральний банк і грошово-кредитна політика : навч. посіб. / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. – Київ : Атіка, 2005. – 480 с.

Інформаційні ресурси

16. Цивільний кодекс України : Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. із змінами, внесеними 06.10.2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
17. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р., із змінами, внесеними 05.08.2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
18. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р., із змінами, внесеними 05.08.2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
19. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція № 379, затверджена постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р., із змінами, внесеними 01.07.2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.
20. Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.

Зміст

Вступ.....	3
1. Завдання для практичних занять	4
2. Типові приклади завдань для практичних занять і методичні рекомендації до їхнього вирішення.....	5
Змістовий модуль 1. Структурні компоненти банківської системи.....	5
Практичне заняття "Теоретичні основи організації банківської системи"	5
Практичне заняття "Аналіз функцій та операцій центрального банку"	12
Практичне заняття "Аналіз операцій банківських установ другого рівня"	17
Змістовий модуль 2. Банківська справа на етапі глобалізації фінансових відносин.....	25
Практичне заняття "Аналіз фінансового стану банків"	25
Практичне заняття "Аналіз операцій банків з платіжного обігу та валютних операцій"	32
Практичне заняття "Аналіз дотримання вимог НБУ щодо діяльності банків"	37
3. Система оцінювання успішності навчання	41
Рекомендована література.....	42
Основна.....	42
Додаткова.....	42
Інформаційні ресурси	43

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

БАНКІВСЬКА СПРАВА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів спеціальності
072 "Фінанси, банківська справа
та страхування"
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Рац** Ольга Миколаївна

Відповідальний за видання *О. М. Колодізєв*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *В. Ю. Труш*

План 2022 р. Поз. № 41 ЕВ. Обсяг 45 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*